

מלכות שלמה בירושלים (ב) / בית ה' (חלק א)

משניטל הארון, מעליה היו מקטירין קטורת שלפני ולפנים. רבי יוסי אומר: ממנה נשתת העולם שנאמר 'מציון מכלל יופי א-להים הופיע' (תהילים נ, ב).

ובגמרא באותו עניין:

ושתייה היתה נקראת. תנא: שממנה הושתת העולם. תנן כמאן דאמר [=שנינו כמי שאומר, י"ל]: מציון נברא העולם (יומא נד ע"ב).

ומבאר רש"י שם:

מציון נברא – ציון נבראת תחילה, וסביביה נדבקו רגבים עד סוף העולם מכל צד.

הוה אומר: בהר המוריה הייתה ראשית העולם, ראשית הבריאה וראשית העבודה לקב"ה.⁴

ב. מקדש בהר המוריה –

בחירת המקום עדי עד

המשכן עבר בתחנות שונות – הר סיני, מדבר סיני, הגלגל, שילה, נב וגבעון – ללא בחירה במקום מסוים, ולפיכך ללא קדושה נצחית הנותרת גם לאחר חורבנו. בהר המוריה, לעומת זאת, יש בחירה במקום, כפי שקרא אברהם את שם המקום בפרשת העקדה "ה' יראה" (בראשית כ"ב, יד) – דהיינו: ה' יבחר – וכפי שמתברר מן הביטוי "המקום אשר יבחר ה'" החוזר לאורך ספר דברים.⁵

את הבחירה הזו ביטא ה' במפורש בשבועתו לדוד: "כי בחר ה' בציון אָנָה למושב לו, זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אֶתִּיהָ"

4 מעניין הקשר שמוצא המדרש בין הר המוריה להר סיני: "וסיני מהיכן בא? אמר ר' יוסי: מהר המוריה נתלש, כחלה מעיסה, ממקום שנעקד יצחק אבינו. אמר הקב"ה: הואיל ויצחק אביהם נעקד עליו, נאה לבניו לקבל עליו את התורה. ומניין שעתידי לחזור למקומו? שנאמר 'נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים' (ישעיה ב', ב), אלו תבור וכרמל וסיני וציון. 'ההרים' - ה' הרים, כלומר כמנין חמשה חומשי תורה" (מדרש תהילים, מהדורת בובר, ס"ח, ט). לפי המדרש, הר המוריה משול לעיסה, והר סיני – לחלה. גם המשנה בתענית פ"ד מ"ח מזהה את "יום חתנתו" (שיר השירים ג', יא) במתן תורה, ואת "יום שמחת לבו" (שם) בבניין המקדש.

5 עסקנו בכך בהרחבה בשיעורינו בשנה שעברה על העקדה (שיעורים 9-10) ועל "המקום אשר יבחר ה'" (שיעור 12). הבדל זה עולה בשתי ההתייחסויות של הרמב"ם בחיבורו למצוות בניין המקדש. בהלכות בית הבחירה (פ"א ה"א) כותב הרמב"ם: "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר 'ועשו לי מקדש' (שמות כ"ב, ח), וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והיה לפי שעה שנאמר 'כי לא באתם עד עתה' וגו' (דברים י"ב, ט). ואילו בהלכות מלכים (פ"א ה"א) כתב: "שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך שנאמר 'שום תשים עליך מלך' (דברים י"ז, טו), ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר 'תמחה את זכר עמלק' (שם כ"ב, ב, יט), ולבנות בית הבחירה שנאמר 'לשכנו תדרשו ובאת שמה' (שם י"ב, ה). בהלכות בית הבחירה המצווה היא על בניית המבנה, בעוד שבהלכות מלכים המצווה היא לדרוש בשכנותו של המקום אשר יבחר ה', דהיינו: בחירת מקום.

עניינו בשיעור זה להבין את משמעות החידוש של בניין בית קבוע לקב"ה.

לבניין המקדש יש מקור אחד בלבד בתורה – הציווי על בניין המשכן בפרשת תרומה: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו" (שמות כ"ה, ח-ט), ודרשו חז"ל "וכן תעשו – לדורות הבאין" (סנהדרין טז ע"ב). הוה אומר: אין ציווי נפרד לבנות מקדש קבוע. במובן זה, ההבדלים בין משכן למקדש הם לכאורה הבדלים קטנים, טכניים בעיקרם, בחומרים, במבנה ובמקום, אך ביסודו של דבר המקדש והמשכן הם מבנים דומים בעלי תפקיד דומה.

עם זאת, ההבדלים בין המקדש והמשכן – בבחירת המקום, בחומרים, במבנה, בגודל ובעצם קיומו של מקום קבוע להשראת שכינה – הם הבדלים משמעותיים, והנושא המרכזי של שיעור זה הוא משמעות ההבדלים הללו.

א. המשכן – המשך מעמד הר סיני,

המקדש – המשך העקדה ובריאת העולם

הרמב"ן מציין בכמה מקומות כי המשכן הנו המשך למעמד הר סיני. כך למשל בפירושו לשמות כ"ה, ב:

וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר.¹ וכמו שנאמר שם 'וישפן כבוד ה' על הר סיני' (שמות כ"ד, טז)... כן כתוב במשכן 'וכבוד ה' מלא את המשכן' (שם מ', לד)... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני...²

המקדש בהר המוריה הוא המשך ההתגלות בעקדת יצחק, ועל פי חז"ל – המשך המסורת של ההקרבה במקום, שתחילתה מיד לאחר בריאת העולם,³ כפי שמתאר הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ב ה"ב, בעקבות פרקי דרבי אליעזר פרק לא):

ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא.

כל זאת בנוסף על היות המקום מקום בריאת העולם, כמובא בתוספתא (יומא פ"ב ה"ב):

אבן היתה [=במקדש הקודשים, י"ל] מימות נביאים הראשונים, ושתייה היתה נקראת, גבוהה מן הארץ שלוש אצבעות, שמתחלה היה עליה ארון נתון.

1 ראה להלן בפרק ד של השיעור.

2 הרמב"ן מביא כאן הקבלות רבות וכן חוזר על דבריו בשמות כ"ג, לד-לה.

3 בשיעורים קודמים דנו בהרחבה במשמעויות הקשרים הללו.

- ב. גובה האולם אינו מוזכר בספר מלכים, אך לפי ספר דברי הימים גובהו 120 אמה (דה"ב ג', ד).
- ג. גובה המבנה כולו, היכל ודביר, 30 אמה. גובה הדביר 20 אמה, ויש לדון אם רצפת הדביר גבוהה יותר, והיו מדרגות (שאינן מוזכרות) בינו ובין ההיכל, או שמא תקרתו נמוכה יותר, ורצפתו המשכית עם רצפת ההיכל.
- ד. יציעים מקיפים את הבית מצפון, ממערב ומדרום. גובהם הכולל 15 אמה (3×5) – מחצית גובה הבניין. רוחבם: התחתון 5 אמות, האמצעי 6 אמות, והעליון – 7 אמות.
- ה. נוספו שני עמודי נחושת, יכן ובוועז, בגובה 18 אמה, ולהם כותרת בגובה 5 אמות.
- ו. על קירות הבית יש פיתוחי מקלעות כרובים, תימורות ופטורי ציצים, בדומה לעיטורים שהיו על פרוכת המשכן.
- ז. על הכרובים של הכפורת שהיו במשכן נוספו במקדש עוד שני כרובים,⁹ גובהו ורוחבו של כל אחד 10 אמות (כלומר: הם תופסים בכנפיהם את כל רוחב הדביר).
- ח. נוספו במקדש חלוני שקופים אטומים, שלא היו במשכן.
- ט. בעוד שבמשכן היו פרוכות, במקדש היו בפתחים שערים ומחיצות.

3. ההבדל בחומרי הבניין

- קירות המשכן נבנו מקרשים עשויים עצי שיטים ומצופים זהב שהונחו על אדני כסף. תקרתו הייתה עשויה יריעות, שחוברו בקרסי כסף או נחושת. וגם ווי עמודי החצר היו עשויים כסף.
- המקדש נבנה כולו (רצפתו, כתליו ותקרתו) אבן, אך צדו הפנימי צופה בעצים (ארזים בכתלים, ברושים ברצפה)¹⁰ מחופים בלוחות זהב. לא נעשה שימוש בכסף.

4. ההבדלים בכלים

- א. על המנורה שעשה משה נוספו עשר מנורות (מ"א ז', מט) שהונחו מימינה ומשמאלה (ירושלמי שקלים פ"ו ה"ג).
- ב. עשרה שולחנות נוספו על השולחן שהיה במשכן (דה"ב ד', ח).
- ג. מזבח הקטורת צופה עץ ארז (מ"א ו', כ).¹¹
- ד. מידות מזבח העולה שבמקדש: 20 אמה אורך × 20 אמה רוחב × 10 אמות גובה. במזבח שבמשכן נאמר "חמש אמות ארך וחמש אמות רחב... ושלוש אמות קמתו" (שמות כ"ז, א), ונחלקו חכמים בדבר (זבחים נט ע"ב): לדעת רבי יהודה מידותיו היו 10 אמות אורך × 10 אמות רוחב (מחצית מאורכו ורוחבו במקדש) ×

9 להלן נסביר מדוע כללנו את הכרובים בסעיף המבנה, ולא בסעיף הכלים.

10 הגר"א (על מ"א ו', טו) הסביר כי הארזים שימשו לציפוי הכתלים בגלל גובהם וחוזקם, והברושים הלמו את הרצפה בגלל רוחבם. וזהו שאמר הכתוב "קרות בתינו ארזים רהיטנו ברותים" (שיר השירים א', ז).

11 לדעת הגר"א (על מ"א ו', כ) שלמה הוסיף את הציפוי הזה על מנת שמידות המזבח יהיו כפולות ממידות המזבח של משה.

(תהילים ק"ב, יג-יד). וכדברי המזמור: "ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב" (שם ע"ח, טח).

הר המוריה הוא אפוא מקום ידוע שבו יש לדרוש בשכנתו של המקום אשר יבחר ה', והבחירה בו היא בחירה נצחית, עדי עד.⁶ המשכן לתחנותיו הנו הצעד הראשון בדרך לקראת השראת שכינה לנצח במקום אחד.

ג. ההבדלים בין מבנה המשכן וכליו ובין מבנה המקדש וכליו

לא נוכל לדון במסגרת זו בכל הפרטים הרבים הקשורים במבנה המקדש, ונציג כאן בתמצית את עיקרי הדברים.

1. מידות המקדש לעומת מידות המשכן⁷

- האורך והרוחב של ההיכל והדביר (קודש הקודשים) כפולים ממידותיהם במשכן (30×10 אמה במשכן, 60×20 אמה במקדש), ובתוספת רוחב האולם (10 אמות) הגיע האורך הכולל של המבנה ל-70 אמה.
- לדביר צורת קובייה: במשכן 10×10×10 אמות, ובמקדש במידות כפולות – 20×20×20 אמות.
- ההיכל גבוה פי שלושה מן המשכן: גובה המשכן 10 אמות, וגובה המקדש – 30 אמות.

לסיכום, ככלל (מלבד הגובה) מידות המקדש כפולות ממידות המשכן, עם תוספת של 10 אמות לאורך הבניין בגין האולם. הפרופורציות בין קודש הקודשים והקודש אינן משתנות.

2. מבנה המקדש לעומת מבנה המשכן

- א. נוסף אולם במידות של 20×10 אמה, שלא היה במשכן.⁸

6 נזכיר כאן שתי הלכות הנובעות מנצחיות הבחירה בירושלים: א. הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ו ה"ז) מסביר כי בניגוד לקדושת ארץ ישראל, קדושתם הראשונה של ירושלים והמקדש קדשה לא רק לשעתה אלא גם לעתיד לבוא, "לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה", כלומר, הקדושה אינה תלויה בבניין, אלא במקום, ולפיכך היא נצחית; ב. המשנה בזבחים (פ"ד משניות ד-ח) קובעת כי בחירת ירושלים הנצחית את איסור הבמות: "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות. משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים... באו לגלגל והותרו הבמות... באו לשילה נאסרו הבמות. לא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן, והיא היתה מנוחה... באו לנגב ולגבעון – הותרו הבמות... באו לירושלים – נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד היתר, והיא הייתה נחלה...".

נעמוד כאן בתמצית על משמעות נוספת של הדבר. במדבר הייתה לכל אדם מישראל זיקה קרובה הרבה יותר למשכן, מפני שהמחנה כולו שכן לשבטיו סביב המשכן. לדעת רבי ישמעאל, כל זמן ששהו במדבר, סביב המשכן, לא הותר לישראל בשר תאוה, ולא אכלו אלא בשר שלמים משולחן גבוה (חולין טז ע"ב - יז ע"א). אמנם בשר תאוה הותר כבר עם הכניסה לארץ, בגלל המרחק הגאוגרפי מן המקדש (ראה דברים י"ב, כ-כח), ובכל זאת, הגדלת המרחק התחדדה עם בניין מקדש במקום קבוע.

7 בניין המקדש מתואר במ"א ו'ז' ובדה"ב ג'ד'. בניין המשכן מפורט בשמות ל"ה-ל"ח.

8 מעניין שלדעת הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"א ה"ה) האולם הוא אחד מן הדברים המוגדרים כעיקר בבניין הבית.

תבנית מראה הראשונה שהראה למשה רבנו ע"ה בהר, וצדקו דברי רש"י ומיושב קושיית רמב"ן.

לדעת החתם סופר, "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו – לדורות" פירושו שהבניין יהיה ככל אשר יראה ה' לנביאי כל דור.

אור החיים הקדוש מציע בפירושו שם תשובה אחרת: "ולפי דעתי 'וכן תעשו לדורות' לא באה אלא על תכונת הבניין ולא על שיעורו", כלומר: על צורת המבנה, אך לא על מידותיו.¹²

ד. משכן ומקדש – אירוסין ונישואין

הגמרא ביומא (נד ע"א) מביאה את דברי רב קטינא כי "בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להן: ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה", כלומר: היו מראים לעולי הרגל את הכרובים, המסמלים את ההתקשרות האינטימית בין הקב"ה וכנסת ישראל. על כך מקשה רב חסדא: והלוא אפילו על הלוויים, שנשאו את כלי המשכן בכתף, נאסר לראות את הכלים, ולא נטלו אותם אלא לאחר שכיסום אהרן ובניו – ואיך ייתכן שבני ישראל יורשו לראות את הכרובים?! ומשיב רב נחמן:

משל לכלה: כל זמן שהיא בבית אביה צנועה מבעלה, כיון שבאתה לבית חמיה אינה צנועה מבעלה.

לפי רב נחמן, הקשר בין ישראל לבין הקב"ה במשכן דומה לקשר בין הבעל לכלתו בעודה בבית אביה, דהיינו בזמן האירוסין; במצב זה נוהגת צניעות יתרה, לכן נזהרו ישראל שלא להתבונן בכלי הקודש. לעומת זאת, המקדש, בניין הקבע, הוא בחינת נישואין – ככלה בבית חמיה – שאז הקשר קבוע ואינטימי יותר, וניתן לראות את הקודש.

ה. מעלות המשכן על פני בתי המקדש

רבי עובדיה ספורנו מתאר בכמה מקומות את מעלתו המיוחדת של המשכן בהשוואה למקדש ראשון ולמקדש שני:

סיפר מעלות זה המשכן שבשבילם היה ראוי להיות נצחי ושלא ליפול ביד אויבים: ראשונה – שהיה 'משכן העדות', שהיו בו לוחות העדות; ב' – 'אשר פקד על פי משה'; ג' – שהיתה 'עבודת הלויים ביד איתמר', כי אמנם משמרת כל חלקי המשכן ביד איתמר היתה; ד' – 'ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה', שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכליו מיוחדים וצדיקים שבדור, ובכן שרתה שכינה במעשי ידיהם, ולא נפל ביד אויבים. **אבל מקדש שלמה** שהיו עושי המלאכה בו מצור אף על פי ששרתה בו שכינה נפסדו חלקיו, והוצרך לחזק את בדי הבית, ונפל בסוף הכל ביד אויבים (ביאורו לשמות ל"ח, כא-כב).

3 אמות גובה; לדעת רבי יוסי מידותיו היו 5 אמות אורך × 5 אמות רוחב × 10 אמות גובה (כלומר: גובהו כבמקדש).

ה. במקדש נוסף ים הנחושת, שלא היה במשכן – נפחו 2000 בת (כ-60 אלף ליטר), והוא ניצב על שנים עשר בקר.

ו. במשכן היה כיור אחד וכנו. במקדש היו עשרה כיורות נחושת, נפח כל אחד 40 בת, שהנחו על עשר מכונות מקושטות שלכל אחת ארבעה אופנים יצוקים וניידים.

בחלק ב נעסוק בע"ה במשמעות השינויים הללו, אך קודם לכן עלינו לדון כיצד הם ייתכנו.

5. כיצד ניתן לשנות מידות, חומרים וכלים

בסיכום פרטי התכניות לבניין הבית אומר דוד לשלמה:

הַכֹּל בְּכֶתֶב מִיַּד ה' עָלַי הַשְּׁפִיל פֶּל מְלֶאכֶת הַתְּבִנָּה

(דה"א כ"ח, ט).

וביאר המפרשים שם כי את הכול קיבל שמואל הרואה בנבואה (רד"ק) או בדרשה מן התורה ברוח הקודש (רש"י).

יש להניח ששלמה לא שינה דבר ממה שקיבל דוד משמואל בנבואה. ובכל זאת קשה: כיצד ניתן לשנות ממה שציוותה תורה? והלוא דרשו חז"ל "וכן תעשו – לדורות הבאין" (סנהדרין טז ע"ב)?! האריך בכך החתם סופר בפירושו "תורת משה" על התורה (שמות כ"ה, ט):

'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו' – לדורות, כן פירש רש"י. והקשה רמב"ן: הא שלמה המלך ע"ה שינה את המזבח ולא עשהו כתבניתו. ולדידי צריך לי עיון בהיפוך: למאי איצטריך 'וכן תעשו' לדורות, וכי סלקא דעתך לשנות דבר מתבנית אשר דקדק הקב"ה והראהו למשה רבנו ע"ה?! וביותר צריך לי עיון בנין שילה ובית עולמים, מי נתן רשות לזה. והקב"ה הראה למשה רבנו ע"ה משכן קרשים ויריעות, ואף על גב דעל פי נביא נבנה כדכתיב 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל' (דה"א כ"ח, ט), ובבית שני היה חגי זכריה ומלאכי, ובנין העתיד הראה ליחזקאל, מכל מקום מי נתן לנו רשות להאמין לנביאים האלו לחדש דבר מעתה, ועיין סוף פרק הנחנקים (סנהדרין פט ע"ב).

אבל האיר ה' עיני דהאי 'וכן תעשו' – לדורות, אף על גב דדרשינן מיניה חומרא פ"ב דשבועות (עו ע"א) דבעינן לדורות מלך ונביא וכוהן גדול ואורים ותומים, אמנם נראה לעניות דעתי דעיקר קרא לקולא אתי, שנוכל לשנות הבנין והכלים בכל פעם ופעם על פי מראה שיראה השם יתברך לנביאי הדור, אף על גב דבשאר מצות התורה אין שומעים לנביא לשנות כל שהוא, **מכל מקום מצוה זו דבנין בית המקדש וכליו מעיקרא הכי ניתנה בתנאי שישתנה על פי מראה**, והיינו דקאמר 'ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו' לדורות על פי מראה שאראה לנביאי הדורות, ומכאן הותר לשנות מה שבכתב עליו השכיל ובתוכם שינוי המזבח ששינה שלמה המלך ע"ה, אבל מה שלא הראה שינוי ונעשה לדורות כלי שרת, צריכים לעשותם על פי

¹² מעניין שהרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים לומד מן הפסוק "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" כי בנין שלמה מהווה דגם בסיסי למקדש ויש לשמור עליו: "ואחר תמיד מידות, ואין ענינה אלא סיפור מידת המקדש וצורתו והיאך בניינו, והתועלת בכך שכשיבנה לשמור בו אותה צורה ואותו היחס מאת ה' כמו שאמר 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל'".

של בני ישראל, כפי שנאמר לשלמה במפורש לאחר חנוכתו (מל"א ו', יא-יג; ט', ב-ט).

דווקא בגלל ייעודו למדבר ולפרק זמן מוגבל ומוגדר, עד הכניסה לארץ ובניין המקדש, יש במשכן ממד של השראת שכינה בלתי-מותנית, בניגוד להשראת השכינה במקדש, שהיא קבועה, ולפיכך מותנית בשמירת התורה והמצוות.

* * *

בשיעור זה ניסינו להבין את החידוש שבבניין בית קבוע לשכינה. בשיעור הבא נתבונן בע"ה בהיבטים נוספים של בניין בית ה' ונדון במשמעות ההבדלים בינו ובין המשכן.

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ו
 עורך: בעז קלוש

בית המדרש הווירטואלי שלי ישיבת הר עציון
 האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דואל: office@etzion.org.il

'כל הזהב' – העיד על קצבת הזהב והכסף והנחושת שנכנסה במלאכת המשכן שהיה דבר מועט מאד בערך אל העושר שהיה בבית ראשון כמבואר בספר מלכים, ויותר ממנו העושר שהיה בבנין הורודוס, ועם כל זה יותר התמיד מראה כבוד ה' במשכן של משה ממה שהתמיד במקדש ראשון, ולא נראה כלל במקדש שני, ובזה הורה שלא קצבת העושר וגודל הבנין יהיו סבה להשרות השכינה בישראל, אבל רוצה ה' את יריאו ומעשיהם לשכנו בתוכם (ביאורו שם, כד).

'ובהעלות הענן' – וכל כך הייתה שריית השכינה קבע במשכן שלא היה מסתלק כלל משם עד שהיו ישראל צריכים לנסוע, וזה לא היה בשילה ולא בבית ראשון ולא בבית שני, אבל יותר מזה יהיה בבית שלישי יבנה ויכונן במהרה בימינו, כאמרו 'אני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה' (זכריה ב', ט) (ביאורו שם מ', לו).

ספורנו מתאר כאן כמה מעלות מיוחדות במשכן: המשכן נבנה רק על ידי בני ישראל, ובפרט על ידי צדיקי הדור, ואומות העולם לא השתתפו בבניינו, על כן לא נפל בידי אויבים כדרך שנפלו בידם בית ראשון ובית שני; מיעוט העושר במשכן יחסית לשני הבתים מראה שהשראת שכינה תלויה במעשים, ולא בפאר חיצוני; השראת השכינה במשכן הייתה תמידית יותר מאשר בבתים.

ואכן, מן הכתובים עולה כי בניגוד למקדש, במשכן שרתה שכינה גם כשבני ישראל חטאו. כשביקש הקב"ה לכלות את בני ישראל לאחר חטא המרגלים התפלל עליהם משה:

וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִיתָ בְּלִחָד אֶת הָעָם הַזֶּה מִקְרָבוֹ. וְאָמְרוּ אֵל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִין בְּעֵין נִרְאָה אַתָּה ה' וְעִנְיָנְךָ עָמַד עֲלֵהֶם וּבַעֲמַד עָנַן אַתָּה הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבַעֲמוּד אֵשׁ לַיְלָה. וְהִמַּתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמֶךָ לֵאמֹר: מִבְּלַתִּי וְכָלֹת ה' לְהַבְיֵא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטוּם בְּמִדְבָּר (במדבר י"ד, יג-טז).

ומבאר רש"י שם (ד"ה ואמרו אל יושב הארץ הזאת): "...בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם, והכל בדרך חבה, ולא הכירו בך שנתקה אהבתך מהם עד הנה". ואכן, לא מצינו שהקב"ה שינה את השראת שכינתו במשכן בעקבות חטא המרגלים או בעקבות חטאים אחרים.¹³ זאת בניגוד להתגלות למשה, שפסקה במשך שלושים ושמונה שנות המסע במדבר בגלל חטאי העם (ראה אבן עזרא על במדבר כ', א ד"ה בחדש הראשון). נמצא שלמן חנוכת המשכן בשנה השנייה ליציאת ממצרים ועד להצבתו בגלגל לא השתנתה השראת השכינה בו באש ובענן, בעוד שהשראת שכינה במקדש מותנית במעשיהם

13 ספורנו מציין בכמה מקומות כי בעקבות החטאים נתחייבו ישראל קרבנות נוספים, כלומר: השראת שכינה לא נשתנתה, ומה שהשתנה הוא רק ההכנות הדרושות מצד ישראל על מנת שיהיו ראויים לה. זהו נושא רחב, הקשור לתפיסתו של ספורנו את עניין המשכן, ולא נוכל להרחיב עליו במסגרת זאת.